

KONFERENCIAKÖTET

Conference Proceedings

**Nemzetközi tudományos konferencia
a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából**
International Scientific Conference
on the Occasion of the Hungarian Science Festival

Sopron, 2022. november 3.
3 November 2022, Sopron

**TÁRSADALOM – GAZDASÁG – TERMÉSZET:
SZINERGIÁK A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSSEN**

SOCIETY – ECONOMY – NATURE: SYNERGIES IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Szerkesztők / Editors:

OBÁDOVICS Csilla, RESPERGER Richárd, SZÉLES Zsuzsanna, TÓTH Balázs István

Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából
International Scientific Conference on the Occasion of the Hungarian Science Festival

Sopron, 2022. november 3. / 3 November 2022, Sopron

**TÁRSADALOM – GAZDASÁG – TERMÉSZET:
SZINERGIÁK A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSSEN**
SOCIETY – ECONOMY – NATURE:
SYNERGIES IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

KONFERENCIAKÖTET
Conference Proceedings

LEKTORÁLT TANULMÁNYOK / PEER-REVIEWED STUDIES

Szerkesztők / Editors:

OBÁDOVICS Csilla, RESPERGER Richárd, SZÉLES Zsuzsanna, TÓTH Balázs István

SOPRONI EGYETEM KIADÓ

UNIVERSITY OF SOPRON PRESS

SOPRON, 2023

Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából
International Scientific Conference on the Occasion of the Hungarian Science Festival

Sopron, 2022. november 3. / 3 November 2022, Sopron

Felelős kiadó / Executive Publisher: Prof. Dr. FÁBIÁN Attila,
a Soproni Egyetem rektora / Rector of the University of Sopron

Szerkesztők / Editors:

Prof. Dr. OBÁDOVICS Csilla, Dr. RESPERGER Richárd, Prof. Dr. SZÉLES Zsuzsanna,
Dr. habil. TÓTH Balázs István

Lektorok / Reviewers:

Dr. habil. BARANYI Aranka, Dr. BARTÓK István, Dr. BEDNÁRIK Éva,
BAZSÓNÉ dr. BERTALAN Laura, Dr. CZIRÁKI Gábor, Dr. FARAGÓ Beatrix,
Dr. HOSCHEK Mónika, Dr. habil. JANKÓ Ferenc, Dr. habil. KOLOSZÁR László,
Dr. KÓPHÁZI Andrea, Prof. Dr. KULCSÁR László, Dr. NEDELKA Erzsébet, Dr. NÉMETH Nikoletta,
Prof. Dr. OBÁDOVICS Csilla, Dr. habil. PAÁR Dávid, Dr. PALANCSA Attila,
Dr. habil. PAPP-VÁRY Árpád, PAPPNÉ dr. VANCSÓ Judit, Dr. habil. PATAKI László,
Dr. PIRGER Tamás, Dr. RESPERGER Richárd, Dr. habil. SZABÓ Zoltán,
Prof. Dr. SZÉLES Zsuzsanna, Dr. SZÓKA Károly, Dr. TAKÁTS Alexandra,
Dr. habil. TÓTH Balázs István

Tördelőszerkesztő / Layout Editor: Dr. RESPERGER Richárd
Segédszerkesztő / Assistant Editor: NEMÉNY Dorka Virág

ISBN 978-963-334-450-7 (pdf)

DOI: [10.35511/978-963-334-450-7](https://doi.org/10.35511/978-963-334-450-7)

Creative Commons licenc: BY-NC-SA 2.5

Nevezd meg! Ne add el! Így add tovább! 2.5 Hungary
Attribution – Non commercial – Share Alike 2.5 HUNGARY

SZERVEZŐK

Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar (SOE LKK),
A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány

A konferencia elnöke: Prof. Dr. Széles Zsuzsanna egyetemi tanár, dékán (SOE LKK)

Tudományos Bizottság:

- elnök: Prof. Dr. OBÁDOVICS Csilla PhD egyetemi tanár, Doktori Iskola-vezető (SOE LKK)
- társelnök: Dr. habil. TÓTH Balázs István PhD egyetemi docens, igazgató (SOE LKK)
- tagok: Prof. Dr. FÁBIÁN Attila PhD egyetemi tanár (SOE LKK), rektor (SOE)
- Prof. Dr. SZÉKELY Csaba DSc professor emeritus (SOE LKK)
- Prof. Dr. KULCSÁR László CSc professor emeritus (SOE LKK)
- Prof. Dr. SZALAY László DSc egyetemi tanár (SOE LKK)
- Prof. Dr. Clemens JÄGER PhD egyetemi tanár, dékán (FOM)
- Prof. Dr. Alfreda ŠAPKAUSKIENĚ PhD egyetemi tanár (VU FEBA)
- Dr. habil. POGÁTSZA Zoltán PhD egyetemi docens (SOE LKK)
- Dr. habil. PAPP-VÁRY Árpád Ferenc PhD tudományos főmunkatárs (SOE LKK)
- Dr. Rudolf KUCHARČÍK PhD egyetemi docens, dékán (EUBA FIR)

Szervező Bizottság:

- elnök: Dr. RESPERGER Richárd PhD adjunktus (SOE LKK)
- tagok: Dr. NEDELKA Erzsébet PhD egyetemi docens, dékánhelyettes (SOE LKK)
- Dr. KERESZTES Gábor PhD egyetemi docens, dékánhelyettes (SOE LKK)
- Dr. habil. Eva JANČÍKOVÁ PhD egyetemi docens (EUBA FIR)
- Dr. habil. KOLOSZÁR László PhD egyetemi docens, intézetigazgató (SOE LKK)
- Dr. HOSCHEK Mónika PhD egyetemi docens, intézetigazgató (SOE LKK)
- PAPPNÉ dr. VANCSÓ Judit PhD egyetemi docens, intézetigazgató (SOE LKK)
- Dr. SZÓKA Károly PhD egyetemi docens (SOE LKK)
- titkár: NEMÉNY Dorka Virág kutatási asszisztens (SOE LKK)

ORGANIZERS

University of Sopron Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics (SOE LKK),
For the Higher Education at Sopron Foundation

Conference Chairperson: Prof. Dr. SZÉLES Zsuzsanna PhD Professor, Dean (SOE LKK)

Scientific Committee:

Chair: Prof. Dr. Csilla OBÁDOVICS PhD Professor, Head of Doctoral School (SOE LKK)

Co-Chair: Dr. habil. Balázs István TÓTH PhD Associate Professor, Director (SOE LKK)

Members: Prof. Dr. Attila FÁBIÁN PhD Professor (SOE LKK), Rector (SOE)

Prof. Dr. Csaba SZÉKELY DSc Professor Emeritus (SOE LKK)

Prof. Dr. László KULCSÁR CSc Professor Emeritus (SOE LKK)

Prof. Dr. László SZALAY DSc Professor (SOE LKK)

Prof. Dr. Clemens JÄGER PhD Professor, Dean (FOM)

Prof. Dr. Alfreda ŠAPKAUSKIENĖ PhD Professor (VU FEBA)

Dr. habil. Zoltán POGÁTSA PhD Associate Professor (SOE LKK)

Dr. habil. Árpád Ferenc PAPP-VÁRY PhD Senior Research Fellow (SOE LKK)

Dr. Rudolf KUCHARČÍK PhD Associate Professor, Dean (EUBA FIR)

Organizing Committee:

Chair: Dr. Richárd RESPERGER PhD Assistant Professor (SOE LKK)

Members: Dr. Erzsébet NEDELKA PhD Associate Professor, Vice Dean (SOE LKK)

Dr. Gábor KERESZTES PhD Associate Professor, Vice Dean (SOE LKK)

Dr. habil. Eva JANČÍKOVÁ PhD Associate Professor (EUBA FIR)

Dr. habil. László KOLOSZÁR PhD Associate Professor, Director of Institute (SOE LKK)

Dr. Mónika HOSCHEK PhD Associate Professor, Director of Institute (SOE LKK)

Judit PAPPNÉ VANCSÓ PhD Associate Professor, Director of Institute (SOE LKK)

Dr. Károly SZÓKA PhD Associate Professor (SOE LKK)

Secretary: Dorka Virág NEMÉNY Research Assistant (SOE LKK)

TARTALOMJEGYZÉK / CONTENTS

1. szekció (személyes): Fenntartható gazdálkodás és menedzsment, körforgásos gazdaság Session 1 (personal): Sustainable Economy and Management, Circular Economy

Az ökológiai termelés és termékek piacának változásai a COVID-19 okozta megszorítások alatt
Dr. GYARMATI Gábor 11

Fenntartható fejlődés és körforgásos gazdaság a vállalkozások mindennapi életében
*Dr. FEKETE-BERZSENYI Hajnalka – Dr. KOZMA Dorottya Edina –
Dr. MOLNÁRNÉ dr. BARNA Katalin – Prof. Dr. MOLNÁR Tamás* 26

Fenntarthatóság a divatiparban (?) – Négy divatipari szervezet CSR jelentésének rövid áttekintése, valamint a fenntarthatóságra törekvés fogyasztók általi észlelésének vizsgálata
VIZI Noémi 39

Épített örökségeink fenntarthatósága a volt szovjet laktanyák újrahasznosításának példáján keresztül
TEVELY Titanilla Virág 52

2a. szekció (személyes): A fenntartható fejlődés globális és regionális vetületei Session 2a (personal): Global and Regional Aspects of Sustainable Development

A migráció mérésének módszertani nehézségei
RUFF Tamás 65

2b. szekció (személyes): A fenntartható fejlődés globális és regionális vetületei Session 2b (personal): Global and Regional Aspects of Sustainable Development

Munkaérték preferenciák vizsgálata a szállítási ágazatban
Dr. BALÁZS László – Dr. KŐKUTI Tamás 73

3. szekció (személyes): Turizmus és marketing, fenntartható turizmus Session 3 (personal): Tourism and Marketing, Sustainable Tourism

Studentifikáció Lágymányoson, avagy az újbudai egyetemek hatása a fenntartható turizmusra
KISS Bence Álmos – PORHAJAS Gábor László 85

Book Consumption Literature – Literature Review on the Subject of the Behavior of Book Consumers
Miklós LÉGRÁDI – Dr. habil. Zoltán SZABÓ 96

Szállodaüzemi intézkedések irányvonalai a fenntarthatóság jegyében
MARTOS János András 114

Sportfogyasztási szempontú elemzés a Sopronban rendezett 2021-es Női Vízilabda Magyar Kupáról <i>CSISZÁR Szabolcs János – Dr. habil. PAÁR Dávid</i>	126
4a. szekció (személyes): Pénzügyek, számvitel, fenntartható pénzügyek Session 4a (personal): Finance, Accounting, Sustainable Finance	
A könyvviteli szolgáltatási szakma megítélése. Összehasonlító elemzés a 2020. és 2022. évek felmérése alapján <i>Dr. VERESS Attila – Dr. SIKLÓSI Ágnes – Dr. SISA Krisztina A.</i>	136
A KKV-szektor hitelezési tendenciának értékelése MNB adatok alapján <i>MÁRKUS Mónika</i>	147
Az ellátási láncok fenntartható pénzügyi adaptációja – rövidtávú fizetési kötelezettségek finanszírozása <i>Dr. CZIRÁKI Gábor – HACKL János</i>	158
ESG közzététel vizsgálata nemzetközi háttérű kereskedelmi bankok esetében Magyarországon <i>SIKLÓSI Veronika</i>	172
4b. szekció (személyes): Pénzügyek, számvitel, fenntartható pénzügyek Session 4b (personal): Finance, Accounting, Sustainable Finance	
A fenntarthatóság és az osztalékpolitika kapcsolata <i>Dr. KUCSÉBER László Zoltán – Dr. CSOMA Róbert</i>	180
Pénzügyi és öngondoskodási ismeretek a magyar középiskolák végzős osztályaiban 2021-ben <i>KOVÁCS Zoltán – TÖRÖNÉ Prof. Dr. DUNAY Anna</i>	188
A cégértékelés módszertani kihívásai <i>FÁBIÁNNÉ JÁTÉKOS Judit Ilona</i>	203
5. szekció (személyes): Sustainable Economy, Management and Development Session 5 (personal): Sustainable Economy, Management and Development (session in English)	
The Qualitative Characteristics of Accounting Information: A Literature Review <i>Asma MECHTA – Prof. Dr. Zsuzsanna SZÉLES – Dr. Ágnes SIKLÓSI</i>	219
Tourism Development in Indonesia - Surakarta City Role Supporting National Tourism Planning <i>Dr. Rizky Arif NUGROHO – Laura BAZSÓNÉ BERTALAN PhD – Judit PAPPNÉ VANC SÓ PhD</i>	228
Green Manufacturing Practices Towards Sustainable Development in the Ready-Made Garments (RMG) Industry of Bangladesh <i>Dr. Md. Sadrul Islam SARKER – K. M. Faridul HASAN – Dr. István BARTÓK</i>	241

Drivers and Barriers of GSCM Practices Implementation: Literature Review <i>Khouloud CHALLOUF – Dr. Nikoletta NÉMETH</i>	252
--	-----

6. szekció (személyes): Tourism and Marketing, Sustainable Tourism
Session 6 (personal): Tourism and Marketing, Sustainable Tourism
(session in English)

Impact of COVID-19 Pandemic on Tourism Sector in Vietnam <i>Thi Thuy Sinh TRAN – Dr. Nikoletta NÉMETH – Dr. Thai Thuy PHAM – Nhat Anh NGUYEN</i>	259
--	-----

Tourism in Troubled Times: the Economic and Social Effects of Short- and Expected Long-Term Changes <i>Dr. habil. Tamás SZEMLÉR</i>	276
---	-----

Application Areas of Drones: Exploratory Research from Residential and Corporate Perspectives <i>Bendegúz Richárd NYIKOS – Astrid IONESCU</i>	286
---	-----

7. szekció (online): A fenntartható fejlődés globális és regionális vetületei
Session 7 (online): Global and Regional Aspects of Sustainable Development

Németország elektromos személygépjármű exportja az Európai Unió tagállamaival <i>Dr. KONKA Boglárka</i>	295
---	-----

Fenntartható design - új megközelítések a terméktervezésben <i>NÁDAS Gergely – Dr. habil. MOLNÁR László</i>	307
---	-----

Challenges of the Adaptation Planning – Evolution of the Vulnerability Assessment Methodologies <i>Pál SELMECZI</i>	322
---	-----

Szisztematikus irodalmi áttekintés a személygépjárművekbe épülő elektromos hajtáslánc gyártásáról a fenntarthatóság szempontjából <i>Dr. TÓTH Árpád – BEGE András</i>	329
---	-----

Németország az európai labdarúgás térképén – jogi és sportföldrajzi megközelítés <i>Dr. ENGELBERTH István – Dr. VIRÁGH Árpád</i>	344
--	-----

A körforgásosság mérési lehetőségeinek vizsgálata a szállodaüzemeltetésben <i>KARAKASNÉ Dr. MORVAY Klára</i>	360
--	-----

Az állami nyugdíjrendszerek fenntarthatóságának kihívásai <i>SZABÓ Zsolt Mihály</i>	377
---	-----

Competencies for Sustainable Development <i>Zsuzsanna NAGYNÉ HALÁSZ</i>	391
---	-----

8. szekció (online): Turizmus és marketing, fenntartható turizmus
Session 8 (online): Tourism and Marketing, Sustainable Tourism

Gyógynövényturizmus és az abban rejlő lehetőségek
– Az Észak-Magyarországi kínálati oldal primer vizsgálata
PÁSZK Norbert 400

Fiatal külföldi turisták pozitív és negatív tapasztalatai Budapesten
Dr. habil. GROTTE Judit – MAGYAR Tímea 408

Mit ígér Bükkfürdő? A városmárka-kommunikáció lehetséges eszközei és csoportosításuk a POE-modell alapján
HORVÁTH Kornélia Zsanett 417

9. szekció (online): Fenntartható gazdálkodás, körforgásos gazdaság
Session 9 (online): Sustainable Economy, Circular Economy

Erdei biomassa lehetőségei és korlátai Magyarország energiabiztonságában
VARGOVICS Máté – Dr. NAGY Dániel 433

A körforgásos gazdaság és a soproni hulladékfeldolgozó stratégiája
KASZA Lajos – Dr. NÉMETH Patrícia 444

10. szekció (online): Sustainable Economy, Management and Development
Session 10 (online): Sustainable Economy, Management and Development
(session in English)

Comparison of the Density of Physicians and General Practitioners in the Hungarian Csongrád-Csanád Country and in the Territorial Units of Vojvodina for the Period 2002-2020
Dr. Ivana KOCSICSKA 453

The Re-Consideration of Business Diplomacy and Corporate Social Responsibility for International Business in the Post-Covid-19 World
Anh Tuan TRAN 463

Examining the Process of Project Preparation
Attila LEGOZA 474

The Relativity between Sustainable Management and Turnaround Management: Evidences and Suggestions for the Hungarian Agricultural Sector
Zsuzsanna VARGA – Dr. habil. Etelka KATITS – Dr. Éva SZALKA – Dr. Ildikó PALÁNYI – Katinka MAGYARI 484

Developing countries and Sustainability
Arjana KADIU – Dr. habil. Zoltán SZABÓ 504

The Effect of Supply Chain Management in Achieving Sustainability in Supply Chain in Four Seasons Hotel in Syria
Wael ALASFAR 519

**The Role of EGTCs and Euroregions in Economic Cooperation Across
the Hungarian-Romanian Border Between the Period 2007-2020**

Melinda BENCZI 531

11. szekció (online): Poszter szekció

Session 11 (online): Poster Session

Procrastination and its Influencet on Retirement Saving Plann

Khaliunaa DASHDONDOG 540

Színházi kommunikáció 2.0

Hazai kőszínházak jelenléte Facebookon és Instagramon a pandémia első évében

Dr. DÉR Cs. Dezső – Dr. habil. PAPP-VÁRY Árpád Ferenc – ZRINYI Ivett 554

A felnőttképzésben résztvevő álláskeresők elhelyezkedési esélyei

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

LE-DAI Barbara 575

Cost Analysis of Sustainable Concrete Production Using Waste Nanoparticles

Omar ZINAD – Dr. habil. Csilla CSIHA – Prof. Dr. Alya'a Abas AL-ATTAR 585

Pénzügyi és öngondoskodási ismeretek a magyar középiskolák végzős osztályaiban 2021-ben

Financial and Self-Care Skills in the Graduating Classes of Hungarian Secondary Schools in 2021

KOVÁCS Zoltán

PhD-hallgató (*PhD Student*)

Soproni Egyetem, Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola
(*University of Sopron, István Széchenyi Economics and Management Doctoral School - Hungary*)

TÖRÖNÉ Prof. Dr. DUNAY Anna PhD

egyetemi tanár (*Full Professor*)

Neumann János Egyetem (*John von Neumann University - Hungary*)

Absztrakt

Kutatásunkban végzős magyarországi középiskolások öngondoskodással kapcsolatos meglévő tudását vizsgáltuk konkrét pénzügyi eszközök ismereteinek a mérésével a 2020/2021-es tanév végén. Az előkészítő munka során összegyűjtöttük valamennyi olyan az életben előre várható és nem várható élethelyzetet, amelyek főleg pénzügyi öngondoskodással előre kezelhetők és ezekhez társítottunk ma elérhető pénzügyi eszközöket. Ezen túl rendszereztük a különböző középiskola típusok tanrendjeiben jelenleg elérhető, konkrét, öngondoskodáshoz kapcsolható pénzügyi ismereteket. Empirikus kutatásunkban kérdőíves módszer segítségével szolgáltattuk meg a vizsgált korosztály tagjait valamennyi középiskola típusban és kérdeztünk rá konkrét pénzügyi termékismereteikre. Kutatási eredményeinket összevetve a középiskolások tanórákon megszerezhető ismereteivel, megállapítható volt, hogy a végzős középiskolások pénzügyi eszköz ismerete gyenge, több termékkörrel még sokuk nem is hallott, amelyekről már hallottak, azok konkrét működését pedig a többség nem ismeri. Megállapítható továbbá, hogy a pénzügyi termékekhez kapcsolódó adóelőnyök vagy egyéb állami támogatások ismerete is csak felületesnek mondható.

Kulcsszavak: pénzügy, pénzügyi ismeretek, pénzügyi kultúra, öngondoskodás, középiskola

JEL-kódok: A21, G51, H24, I21

Abstract

In our research, we were studying the existing knowledge of self-care among Hungarian high school graduates by measuring their awareness of specific financial tools at the end of the 2020/2021 school year. During the preparatory work, we collected all expected and unforeseen real-life situations which may be managed in advance mainly through financial self-care and associated them with financial tools available today. In addition, we have systematised the specific financial education regarding self-care currently available in the curricula of the different types of secondary schools. In our empirical research, we used a questionnaire method to address members of the affected age group in all types of secondary schools and questioned them about their on-hand knowledge of financial products. Comparing the results of our research to the knowledge gained in the classroom, it was concluded that the knowledge of financial instruments among graduate secondary school students is poor, the majority of them had no or subtle information of several product scopes, and the few who knew them were still not aware of the mechanism behind. Furthermore, it was also found that their awareness of the tax benefits or other government subsidies relating to financial products is also superficial.

Keywords: finance, financial literacy, financial culture, self-care, high school

JEL Codes: A21, G51, H24, I21

1. Bevezetés

A második világháború előtt a magyarországi pénzügyi intézményrendszer Európa legfejlettebbjei közé tartozott. A háború utáni években ez az intézményrendszer teljesen megszűnt, az egymással versengő bankok, biztosítók és egyéb vállalkozások helyébe állami tulajdonú monopóliumok léptek, amelyek a valós piaci versenyt kizárva központi tervutasításos, majd tervgazdálkodásos rendszerben működtek évtizedekig. A múlt század végén a rendszerváltozás után a pénzügyi intézmények piaca is megnyílt, azonban az újonnan piacra lépőknek szembesülnie kellett két komoly problémával. Egyrészt nem voltak pénzügyi szakemberek az országban mivel közel fél évszázadon át nem volt ilyen jellegű képzés, másrészt gyakorlatilag nem létezett lakossági pénzügyi kultúra, mivel több generáción át csak monopol termékekkel találkozhatott a lakosság. Az első problémát a külföldi tulajdonú pénzintézeteknek néhány éven belül saját erőből sikerült kezelniük, azonban a lakossági pénzügyi kultúra megteremtéséhez több időre volt szükség.

Adódik a kérdés, hogy egy mai fiatal átlagembernek mikor és honnan célszerű megszereznie azokat a pénzügyi ismereteket, amelyekre az élete során szüksége lesz? Az első válasz kézenfekvő: minél fiatalabb korban. A honnan kérdésre több válasz is adódhat: szüleitől, iskolai tanulmányai során vagy esetleg egyéb forrásból? És itt szembesülünk napjaink egyik nagy problémájával: a mai fiatal felnőtt generáció szülei, nagyszülei olyan korban szocializálódtak, ahol gyakorlatilag nem létezett pénzügyi piac és pénzügyi oktatás sem, emiatt nem alakulhatott ki ennek a generációknak a tudatos pénzügyi kultúrája, így ebből a forrásból a mai fiatalok nem juthatnak modern tudáshoz. A 2008-ban kirobbant, hazánkban 2009-2010-től egyre fokozódó hatásokat kiváltó világgazdasági válság egyértelművé tette, hogy az embereknek elmélyültebb pénzügyi ismeretekre, jártasságra és gondolkodásmód váltásra van szükségük mivel napjainkban egy pénzközpontú, piacgazdasági környezetben kell helytállniuk, és adekvát pénzügyi döntéseket hozniuk (Mészáros, 2012). Második forrásként felmerül, hogy az ismereteket az iskolai tanulmányok során lenne a legcélszerűbb megszerezni, hiszen minél korábban szerezzük meg és kezdjük a gyakorlatban alkalmazni a pénzügyi ismereteket, annál hasznosabbak lesznek azok a jövőben. Kérdés, hogy a mai magyar oktatási rendszer fel van-e készítve ennek a tudásanyagának az elméleti és gyakorlati átadására, illetve különböző iskola típusok képesek-e azonos minőségben átadni a pénzügyi ismereteket? Harmadik, egyéb forrásként az interneten megtalálható tartalmak, közösségi platformok és az online média információi szolgálhatnak ismeretekkel. Kovács és szerzőtársai (2021) kutatási eredményei alapján a kutatásban résztvevő végzős magyar középiskolások pénzügyi ismereteiket elsősorban szüleiktől, családjuktól, barátaiktól, másodsorban az internetről, online médiákból szerzik. Az iskolai tanórák, mint ismeretszerzési források csak a harmadik helyen szerepelnek náluk. Az ismeretszerzési módok között iskola típusonként nincs különbség azonban a szakiskolai tanulók alacsonyabb pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek, mint gimnazista vagy technikumba járó társaik.

De miért fontosak a pénzügyi ismeretek már fiatal korban? Egy ember élete során rengeteg élethelyzetbe kerül. Ezek közül néhány először talán meglepő, néha ijesztő, de ha megismétlődnek, akkor már felkészültebben tud reagálni rájuk. Vannak rendszeresen ismétlődő, várható élethelyzetek és vannak olyanok, amelyek egy élet során általában csak egyszer fordulnak elő. Ha előre megismerjük ezeket az eseményeket, fel tudunk készülni rájuk, előre tudunk gondoskodni önmagunkról. Életünk során azonban sajnos több váratlan eseményre is számíthatunk. Bármikor érhet minket például baleset, lebetegedhetünk, vagy lerokkanhatunk, lakásunkban vagy egyéb vagyontárgyainkban is keletkezhet kár, de elveszthetjük munkahelyünket is. Ezek a váratlan, ritka élethelyzetek azáltal válnak kezelhetővé, hogy ismerjük őket és öngondoskodással fel tudunk készülni a kezelésükre (Kovács et al., 2021). Az öngondoskodásra számtalan különböző definíciót találunk, azonban az öngondoskodáshoz kapcsolódó talán leglényegesebb

kulcsszavak és gondolatelemek a következők: váratlan és tervezhető helyzetek kezelési feltételeinek megteremtése, megtakarítási hajlandóság és tudatos takarékoskodás (Makkai, 2020). Vagyis a jövőbeni várható és váratlan eseményekre való öngondoskodás eszközei többnyire valamilyen pénzügyi megoldások, leegyszerűsítve: az előbbire a megtakarítás alapú termékek, utóbbira a biztosítás alapú termékek.

Az öngondosodás több formáját az állam is direkt módon vagy adókedvezmények formájában támogatja, ezzel ösztönöz a jövőbeni saját célra szánt megtakarításokra és a szabad források tudatos felhasználására. Ezek az intézkedések indirekt módon fejlesztik a pénzügyi kultúrát a források tudatosabb felhasználásával, amelyek később az állam szociális terheit csökkenthetik, kiegészíthetik, így mindkét fél számára egy kiszámíthatóbb jövőt biztosítanak. A pénzügyi kultúra megítélése nem könnyű feladat, ugyanakkor egy gazdaságra és egy társadalomra nézve rendkívül fontos fejlettséget megítő mérce (Bárcki & Zéman, 2015). A különböző támogatott termékek ismeretének hiánya nem okoz problémát, amíg egy élethelyzet előtt állunk. Problémát akkor okoz, ha anélkül hozunk döntéseket, hogy ismertük volna a termékhez kötött támogatás rendszerét és ez később anyagi hátrányt, plusz terheket ró ránk. Szerencsés a helyzet, ha még valamilyen jövőbeni életesemény előtt állunk, hiszen ennek kezelésére még időben megtalálhatjuk a támogatott megoldásokat, de ha nem tudjuk, hogy mit keressünk és azt sem, hogy hol, akkor továbbra is hiányos információk birtokában hozunk döntéseket. Ez ellen kizárólag a pénzügyi ismereteink folyamatos fejlesztésével védekezhetünk. A várható élethelyzetek megismerése és a pénzügyi ismeretek megszerzése emiatt fontos minél fiatalabb korban.

Tanulmányunkban végzős középiskolások öngondoskodási és pénzügyi termék ismeretét és az azokhoz kapcsolódó támogatások ismertségét vizsgáljuk meg egy 2021 évben végzett primer kutatás adatai alapján. Az eredményeket összevetjük a magyarországi középfokú oktatási rendszer pénzügyi ismeretanyagának elemzése során kapott adatokkal és a hazai és közép-európai szakirodalmi forrásokkal.

2. A szakirodalmi források áttekintése

A különböző korosztályok gazdasági, pénzügyi tudatosságát már számos hazai és nemzetközi kutatás vizsgálta, de a téma mit sem veszített aktualitásából (Dunay et al., 2015). A fiatalok pénzügyi kultúrájának kialakulásához elengedhetetlen tudás és tapasztalat megszerzéséhez szükséges oktatási programok hatékonyságával kapcsolatban is születtek már kiváló tanulmányok, amelyek néha érintik az öngondoskodás eszközrendszerének elemeit is, azonban a teljes öngondoskodási eszközrendszer komplex ismeretét eddig kevés kutatás dolgozta fel. A pénzügyi tudatosság fejlesztése, a pénzügyi tudás elmélyítése többek között segít a felkészült, megfontolt választásban a versengő bankpiacon elérhető ajánlatok között, és segít, hogy a döntések ne a korábbi rutinok alapján történjenek (Kovács & Sütő, 2020), a bizalom és a pénzügyi ismeretek hiánya azonban korlátozza sok esetben a háztartások pénzügyi döntéseit. Ennek megoldása sürgető társadalmi érdek. (Horváthné Kökény & Horváth, 2014). A globális, pénzügyek által irányított világban már-már alapkompenciaként tekintenek a pénzügyi műveltségre. Mára már szinte nincs olyan ország, amely ne tett volna lépéseket a pénzügyi ismeretek fejlesztése, javítása terén, ezek a lépések zömmel azonban sajnos késve indult el (Csiszárík-Kocsir & Garai-Fodor, 2018).

Horváthné Kökény és Széles (2014) véleménye szerint a pénzügyi kultúránk még nincs megfelelően kialakulva, hiányzik a felelős öngondoskodási szemlélet az egyének és a háztartások többségének az életéből. Ugyanezt állapítja meg Horváthné Kökény, Horváth és Széles (2013) is, kiegészítve azzal, hogy hiányzik az emberek szemléletéből a hosszú távú felelős gondolkodás. Horváthné Kökény és Széles (2014) tanulmányában a vizsgált háztartások alacsony pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek, körükben szükséges a pénzügyi kultúra fejlesztése, mert

nem ismerik megfelelően a különböző pénzügyi szolgáltatásokat és a hozzájuk kapcsolódó állami támogatási lehetőségeket. Eredményeik szerint a háztartások egyértelműen úgy gondolják, hogy kiemelten fontos a pénzügyi kultúrát fejleszteni a magyar lakosság körében. Dunay és szerzőtársai (2015) szerint a fogyasztók gazdasági és pénzügyi képzését a lehető leghamarabb, már az iskolákban meg kell kezdeni, és lehetőség szerint be kell építeni az általános tantervekbe. A pénzügyi tájékozottság, pénzügyi ismeretek megszerzésének szempontjából kiváló, ha a tanulók már középiskolás éveik során megismerik az alapvető pénzügyi fogalmakat, összefüggéseket, hiszen ezek alapján mérlegelve tudnak majd jó döntéseket hozni a jövőben (Hegedűsné Barna et al., 2017). Az oktatás sajátosságai szintén befolyásolják a fiatalok pénzügyi kultúrájának szintjét. A képzés formája és a tagozat jellege szerint szignifikáns különbségek mutatkoznak a tanulók pénzügyi ismereteinek szintjében (Luksander et al., 2014).

A fiatalok pénzügyi kultúrájának fejlesztése a társadalom fontos érdeke, hiszen ahhoz, hogy el tudják kerülni az előre nem látható gazdasági buktatókat, valamilyen alapszintű pénzügyi tudással, ismerettel rendelkezniük kell (Hegedűsné Barna et al., 2017). Ez ma is ugyanolyan fontos, hiszen a magyar háztartások nagy része nem rendelkezik megtakarításokkal, inkább hitelek vannak, amelyek törlesztése sokszor magas arányt képvisel a háztartás jövedelmében. Ez a probléma sokszor a pénzügyi kultúra elégtelen voltára vezethető vissza (Horváthné Kökény & Széles, 2014). A gazdasági válság hazai hatásai is megmutatták, hogy korábban a háztartások sokkal kevésbé foglalkoztak tudatosan a megtakarítási lehetőségekkel, mintsem érdemes lett volna (Horváthné Kökény et al., 2013). Baranyai és szerzőtársai (2019) vizsgálatai egyértelműen rámutattak, hogy a magasabb iskolai végzettség és havi nettó jövedelem pozitívan függnek össze a megtakarítással, vagyis a magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkezők körében jellemzőbb, hogy rendelkeznek megtakarítással, illetve képesek és hajlandók jövedelmük egy részét félretenni.

Kilépve a hazai keretek közül, a Visegrádi Együttműködés (V4) országainak pénzügyi kulturális állapotát együtt is érdemes vizsgálni, mivel az országok történelme és pénzügyi intézményrendszereinek a fejlődése az elmúlt évtizedekben hasonlóan alakult. Gavurova és szerzőtársai (2019) kutatása szerint Szlovákiában a fiatalok pénzügyi műveltségének fontossága növekszik. Eredményeik alapján megállapítható, hogy a férfiak pénzügyi műveltsége magasabb, mint a nőké, a serdülők kevésbé jártasak a pénzügyekben, mint a végzős diákok. Érdeklődésként megállapítják, hogy a töbtagú családok tanulói pénzügyileg tájékozottabbak, mint a kevesebb tagú családok diákjai, azonban eredményeik gyengébbek, mint várták. A Cseh Köztársaságban az általános iskolai oktatás kötelező eleme a pénzügyi ismeretek. Az, hogy a pénzügyi műveltség és a cseh diákok pénzügyi termékhasználatára javul-e majd, az idő fogja megmutatni, de az már most is egyértelmű, hogy a pénzügyi ismeretek beillesztése az iskolai tantervbe szükséges volt (Opletalová, 2015). Belás és szerzőtársai (2016) a cseh és szlovák diákok pénzügyi ismereteinek szintjét vizsgálták. Szignifikáns eredményeket felmutató kutatásuk megmutatta, hogy a diákok gazdasági kérdések iránti érdeklődése mindkét országban alacsony, nem motiváltak eléggé az új ismeretszerzésre. Javaslatuk szerint nagyobb teret kell kapniuk a fejlett, interaktív, gyakorlatra épülő oktatási módszereknek a képzésük során. Osinska és Wasilewska (2020) a lengyelországi diákok megtakarítással és befektetéssel kapcsolatos attitűdjeinek kutatása során megállapította, hogy a legtöbb diák teljes mértékben tisztában van azzal, hogy a megtakarítások fontosak, azonban az általuk megtakarított összeg nem nagy, a diákok jellemzően készpénzben és bankszámlán tartják a pénzt. Ez talán abból is fakad, hogy a lengyel családok lényegesen alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek, mint a nyugat-európai országok családjai, fogyasztás szintjük azonban a közelmúltban már megközelítette az uniós átlagot. Pénzügyi megtakarításaik szintje viszont még mindig ötöde az uniós átlagnak (Wereda & Prokopowicz, 2017).

Továbblépve nyugatra Stolper és Walter (2017) megállapította, hogy a német polgárok pénzügyi műveltségi szintje ugyan a legmagasabbak közé tartozik a világon, azonban Németországban is a felmérésben résztvevők közel fele nem tud helyesen válaszolni pénzügyi alapkérdésekre. A pénzügyi műveltség nagyfokú heterogenitást mutat a lakosság körében, a gazdaságilag kiszolgáltatott csoportok további hátrányt szenvednek a pénzügyi ismeretek hiánya miatt. 2007-ben az Olasz Nemzeti Bank és az olasz oktatási minisztérium kísérleti programot indított a pénzügyi oktatásnak az iskolai tantervbe való beépítésére. A program évről évre növekvő érdeklődést váltott ki a tanárok és a tanulók körében, és bebizonyosodott, hogy hatékonyan javítja a tanulók pénzügyi ismereteit. Az empirikus eredmények alátámasztják az iskolai pénzügyi oktatás fontosságát, és különösen azt, hogy a pénzügyi oktatást minél korábban el kell kezdeni (Romagnoli & Trifilidis, 2013).

3. A magyarországi középfokú oktatási rendszer pénzügyi ismeretanyaga

3.1. Közoktatás

Magyarországon a köznevelési törvény¹ nevezi meg a közoktatás hatálya alá tartozó oktatási intézményeket. Középfokon ezek lehetnek gimnáziumok, művészeti, pedagógiai, közművelődési képzést folytató szakgimnáziumok, illetve sajátos nevelési igényű tanulók középfokú iskolai nevelését végző szakiskolák. A közoktatási intézményekben a közismereti tárgyak oktatási tevékenységét a Nemzeti alaptanterv² (NAT) szabályozza. A NAT nem konkrét tanrendeket tartalmaz, hanem meghatározza a köznevelés feladatait, értékeit, fejlesztési területeit és nevelési céljait, stb. E 12 cél között szerepel a gazdasági és pénzügyi nevelés is. A NAT kimondja: „A felnövekvő nemzedéknek hasznosítható ismeretekkel kell rendelkeznie a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról. Cél, hogy a tanulók ismerjék fel saját felelősségüket az értékteremtő munka, a javakkal való ésszerű gazdálkodás, a pénz világa és a fogyasztás területén. Tudják mérlegelni döntéseik közvetlen és közvetett következményeit és kockázatát. (...) Ennek érdekében a köznevelési intézmény biztosítja a pénzügyi rendszer alapismereteire vonatkozó pénzügyi szabályok, a banki tranzakciókkal kapcsolatos minimális ismeretek és a fogyasztóvédelmi jogok tanítását.” (Melléklet a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelethez, I/11.) A köznevelés feladatait és nevelési céljait rendeletileg³ szabályozott kerettantervek bontják le és részletezik. Az egyes intézmények ezek alapján alkotják meg saját pedagógiai programjukat és készítik el saját helyi tanterveiket. A kiadott kerettantervekben jelenleg nincs a gazdasági és pénzügyi oktatásra szánt időkeret. Ezeket az ismereteket csak az órakeretek megmaradó szabad óraszámai terhére tudják az intézmények átadni.

A NAT 2020 évi módosítása⁴ (NAT2020) az egységességről és a differenciálásról, valamint a módszertani alapelvekről szóló fejezetben csökkenti a törzsanyag megtanítására felhasználható óraszámot és az órakeret megmaradó 20%-a szabadon választott témák feldolgozására használható fel. Ezzel elvi lehetőség nyílt ugyan a gazdasági és pénzügyi ismeretek tanítására is, de a tanítandó tananyagot nem csökkenti, így féltő, hogy a szabadon felhasználható órakereteket is a tananyagok befejezésére fogják felhasználni az iskolák. Ezen túl a pénzügyi ismeretek tanításához még nem létezik egységesen használható tanári segédanyag és a tanárok felkészítése sem történt még meg.

---

¹ 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről

² 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, melléklete

³ 51/2012. (XII. 21.) EMMI (Emberi Erőforrások Minisztériuma) rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről

⁴ 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról

3.2. Szakképzés

A 2020/2021. tanévtől kezdődően a szakképzés területén megváltoztak a képzési formák és a képzések követelményrendszerei is. Az új szakképzési törvény⁵ és a végrehajtásáról szóló kormányrendelet⁶ szakmajegyzéke 174 alapszakmára szűkítette a korábbi képzés kínálatot és egységesítette azok képzési követelményeit, amelyeket Programtervek határoznak meg. Két szakma kivételével sem a fejlesztendő kompetenciák, sem a tárgyi tematikák nem tartalmaznak pénzügyi ismereteket. Két szakma esetén lelhető fel ilyen jellegű ismeretek, azonban ezek is csupán szakmai specifikumként jelentkeznek. A Vállalkozási ügyviteli ügyintéző és a Pénzügyi-számviteli ügyintéző szakmák Üzleti adminisztráció, illetve Pénzügy tárgyai témái között található a Pénzügyi piacok és termékek, valamint Biztosítási alapismeretek témakörök. Előbbi szakma 18 és 12 tanóra, utóbbi szakma 57 és 10 tanóra keretben biztosítja az ismeretek átadására. Ez az óraszám elegendő lehet az elméleti termékismereteken kívül gyakorlati ismeretek átadására is.

A tanulmány által vizsgált időpontban egy vegyes, felmenő rendszer működött a szakképzésben, a felsőbb osztályok még a régi, Országos Képzési Jegyzék (OKJ) szerinti irányelvek alapján tanultak kifizető jelleggel. Az OKJ-s szakképzés kerettantervei⁷ sem tartalmaznak konkrét ismereteket, előírásokat az öngondoskodással, pénzügyi tudatossággal és általános pénzügyi ismeretekkel kapcsolatban, vagyis nincs érdemi különbség a két rendszerben tanulók pénzügyi képzésében.

3.3. Oktatási rendszeren kívüli programok

Megállapítható, hogy sem a közoktatásban sem a szakképzés területén nincs egységesen használható módszer a pénzügyi ismeretek egységes oktatására és a tudatos pénzügyi nevelésre. A NAT hiába írja ezt elő nevelési célként, intézményfüggő hogy hogyan építik azt be saját pedagógiai programjukba és mit valósítanak meg ebből a gyakorlatban egyes iskolák. A szakképzés esetén még ennél is rosszabb a helyzet, mivel ott még elvi szinten sincs szabályozás a témában. Gyakorlatilag az osztályfőnökök és egyes szaktanárok lelkiismeretétől függ a középiskolás tanulók pénzügyi nevelése, az hogy miképpen mutatják be, dolgozzák fel a pénzügyi alapismeretekhez tartozó eszközök, így az öngondoskodás egyes elemeit.

Egységes oktatási anyagok és útmutatók hiányában tanári segédanyagokhoz főleg különböző iskolán kívüli támogató programok segítségével jutnak a pedagógusok. Ezen programok szervezői kreatív, újszerű megoldásokkal, gyakorlatorientált módszerekkel segítik a pedagógusokat, például a matematika és a történelem tárgyak oktatásával kombinálják a pénzügyi ismereteket. Mára már akkreditált tankönyvek és ingyenes továbbképzések is elérhetők vállalkozó kedvű középiskolai tanároknak. Tankönyveket és tanári segédanyagokat a Pénziránytű Alapítvány is biztosít **pénzügyi tudatosságot fejlesztő programjai** megvalósítása során, amelyeket civil szervezetekkel és a piaci szereplőkkel együttműködve szervez alapítványi céljai megvalósítása érdekében.⁸

Szerencsére, több olyan program is rendelkezésre áll ma már Magyarországon, amely céljaként tűzte ki a fiatalok tudatos pénzügyi nevelését és pénzügyi kultúrájának fejlesztését. A PÉNZ7 programot a Magyar Bankszövetség a Pénziránytű Alapítvánnyal együttműködésben indította el 2015-ben az Emberi Erőforrások Minisztériumának (EMMI) szakmai támogatásával. Célja, hogy felhívja a figyelmüket a mindennapi pénzügyi tudatosságra és már fiatal kortól segítse a pénzügyek iránt érdeklődő diákokat ismereteik bővítésében. 2017-től a program a

⁵ 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről

⁶ 12/2020. (II. 7.) Korm. rendelet a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról

⁷ 5/2018. (VII.9.) ITM (Innovációs és Technológiai Minisztérium) rendelet

⁸ Forrás: <https://penziranytu.hu>

tanév hivatalos rendjébe is beillesztésre került.⁹ A PénzSztár Hazai és Külhoni Magyar Középiskolák Pénzügyi, Gazdasági és Vállalkozási Versenye **a pénzügyi műveltség fejlesztésére létrehozott kezdeményezés, átfogja a gazdaság és a pénzügy világ minden fontosabb szegmensét.** A PénzSztár egy nagyszabású, évente megrendezésre kerülő játékos pénzügyi műveltségi verseny. Elsődleges célja, hogy **felkeltse a középiskolás korosztály érdeklődését a gazdaság és a pénzügyek iránt, illetve mérje és tovább bővítse ilyen jellegű ismereteiket.** A verseny győztesei évenként értékes jutalmakban részesülnek.¹⁰ A **United Way Magyarország a LifeChanger saját fejlesztésű** pénzügyi oktatási programjával **arra törekszik, hogy a gyerekek és a fiatalok kibontakoztathassák a bennük rejlő tehetséget és megalapozzák későbbi pénzügyi stabilitásukat, jólétüket.** Programjuk során a gyerekek játékos formában, valós élethelyzeteket tükröző pénzügyi döntési helyzeteket modellezve ismerkednek a családi költségvetés felelősségteljes beosztásának kihívásaival. Népszerű négyrekeszes malacperselyük arra ösztönzi a gyerekeket, hogy mélyebben elmerüljenek a bevétel, a kiadás, a megtakarítás és a jótékony fogalomköreinek tanulmányozásában.¹¹ Az Önkéntes Pénztárak Országos Szövetsége által szervezett Pénzmesterek verseny célja, hogy élményszerűen, interaktív módon adják át az ismereteket a diákoknak a pénzügyi kultúra fejlesztése érdekében, legyenek bárhol az országban. Céljuk a pénzügyi tudatosság növelése, hasznos információk eljuttatása. A verseny célcsoportja a hazai középiskolás 9–11. évfolyamos korosztály. A Pénzmester akadémia anyagai mindenki számára elérhetők.¹²

Társadalmi felelősségvállalási tevékenységük keretében számos pénzintézet is indít saját programokat a fentieken túl a pénzügyi kultúra bővítése, a gyakorlati pénzügyek és mai modern pénzügyi eszközök megismertetése céljából. Ilyen többek közt az OTP Bank Nyrt. OTP Fáy András Alapítványa, amelynek központjában az általános és középiskolás diákok pénzügyi, gazdasági és gazdálkodási ismereteinek bővítése, valamint a tudatos életpálya- és karriertervezés állnak. 1992 óta tartanak programjaik, amelyeken évente több tízezer fiatal vesz részt¹³. Hasonló célokkal indította 2010-ben a K&H Bank Zrt. „Vigyázz, kész, pénz!” versenyét, ahol naprakész pénzügyi tudást adnak át évente több ezer diák számára¹⁴.

4. Kutatási célok, módszerek és a minta

A hazai és európai szakirodalmi források és a magyarországi középfokú oktatási rendszer elemzése során kapott adatok alapján a jelen tanulmányunkban a végzős középiskolások konkrét öngondoskodási termékismeretére és a termékekhez kapcsolódó állami támogatások ismertségének mérésére tesszük a hangsúlyt. Kutatási hipotéziseink a következők:

H1: *A végzős középiskolások ismeretei hiányosak az öngondoskodáshoz kapcsolódó konkrét pénzügyi termékek ismeretében.*

H2: *A végzős középiskolások ismeretei hiányosak az egyes konkrét pénzügyi termékekhez kapcsolódó állami támogatások (adó, kamat) ismeretében.*

4.1. Az adatgyűjtés módszertana és korlátai

A végzős középiskolások öngondoskodással kapcsolatos aktuális ismereteinek megismerése céljából deduktív jellegű kutatás keretében a 2021-ben végző középiskolásokat kérdeztük meg. A primer adatgyűjtést kérdőíves megkérdezéssel végeztük. Ennek előnye, hogy könnyen kivitelezhető, mivel nem terheli túl a megkérdezetteket és egyértelmű és releváns információkhoz

⁹ Forrás: <https://penz7.hu>

¹⁰ Forrás: <http://penzsztar.hu>

¹¹ Forrás: <http://www.unitedway.hu/tevekenysegunk/penzugyi-stabilitas/lifechanger-program-gyerekeknek/>

¹² Forrás: <https://penzmesterek.hu>

¹³ Forrás: <https://www.otpfayalapitvany.hu>

¹⁴ Forrás: <https://www.kh-vigyazzkeszpenz.hu>

juthatunk. Hátránya a résztvevők szubjektivitása, az esetleges értelmezési problémák és néha az őszinteség hiánya is. Célunk a nagyszámú, széles körben lefolytatott adatgyűjtés volt, emiatt kvantitatív kutatást végeztünk, mennyiségi, egységesen mérhető és számszerűsíthetőség adatokat várva. Nem volt cél a válaszok háttérének megismerése, így kvalitatív folytatás nem követte kutatásunkat.

Több akadály is felmerült az információk megszerzésében. Egyrészt a végzős középiskolások ebben az időszakban már az érettségire, szakvizsgákra koncentráltak, ezért a válaszadási hajlandóságuk alacsony volt. Másrészt a kutatás időszakában tombolt a COVID19¹⁵ járvány, emiatt a tanulók távoktatásban tanultak, így a kutatásban való részvétel plusz önálló feladatot rótt rájuk és elvonta a figyelmüket a tanulástól. További akadály volt, hogy nem tudtuk közvetlenül megszólítani a kutatásba bevonni kívánt fiatalokat csak az iskolájukon keresztül, így előfordulhatott, hogy elveszhet a kutatásra való felkérés, vagy leragadt az iskolák titkárságain esetleg az osztályfőnököknél. A kutatási minta tervezése során számolnunk kellett ezekkel, valamint a megszólított tanulók érdektelenségével is.

A kutatás 2021. április 15-30 között zajlott le, a Google kérdőív készítő űrlapja (Google Form) segítségével összeállított és megjelentetett, online kitölthető kérdőív segítségével. A mintában meghatározott célcsoport tagjainak a kérdőív linkjét küldtük el elektronikus levélben egy felkérő és tájékoztató levél kíséretében.

A kutatás időpontjában a Magyarországon működő 41 szakképzési centrum¹⁶ közül 22 részére került kiküldésre a kérdőív. Megyénként 1-1, a magasabb lakosságszám miatti kompenzáció célból Pest megyében és Budapesten 2-2 szakképzési centrum került kiválasztásra. A kiválasztott szakképzési centrumokhoz összesen 225 iskola tartozott. Mivel a szakképzési centrumok nem ágazati, hanem általában területi felosztás szerint működnek, ezért valamennyi ágazat számára elérhető volt a kérdőív.

Az Oktatási Hivatal honlapjának nyilvántartásában a kutatás indulásakor tagiskolák nélkül 636 közoktatáshoz tartozó gimnázium, szakgimnázium, szakközépiskola és szakiskola volt található Magyarországon¹⁷, ezek közül 188 budapesti székhelyű. Megyénként átlagosan 15, Budapesten kerületenként átlagosan 5, összesen 398 iskolának került kiküldésre a kérdőív. Voltak olyan megyék és kerületek, ahol nem volt 15 illetve 5 a célcsoportban meghatározott intézmény, emiatt az átlag eléréséhez a hiányzó intézményszámot lakosságszám arányosan a nagyobb megyékben és kerületekben található iskolákkal pótoltuk.

A kutatásban való részvételre szóló felkérő és tájékoztató leveleket az intézményvezetőknek, szakképzési centrumok esetén a főigazgatóknak címeztük. A levélben kifejezetten kértük, hogy a kérdőív linkjét csak a végzős osztályok tanulóihoz juttassák el.

Figyelembe véve az adatgyűjtés korábban leírt korlátait, nagyszámú minta került kiválasztásra. A szakképzési ágazathoz tartozó összesen 361 darab tagiskola közül 225-öt (62,3%) szólítottunk meg, a közoktatáshoz tartozó 636 oktatási intézmény közül pedig 398 (62,6%) intézményt kértünk fel a kutatásban való együttműködésre. Ez összesítve a középfokú oktatási intézmények 62,5%-a.

Az alapos kiválasztás és a magas kiküldési arány miatt a tervezett mintasokaság reprezentatívnak tekinthető, mivel a kitöltésre felkért iskolák tanulói létszámainak iskolatípusonkénti és ágazati arányai megegyeznek az egyes iskolatípusokba járó tanulók összlétszámainak arányaival. A Központi Statisztika Hivatal (KSH) oktatási országos adattábláinak¹⁸ adataiból kalkulált 24 fős átlag osztálylétszámmal és iskolánként átlagosan 3 végzős osztállyal számolva

---

¹⁵ Coronavirus disease 2019. Egy 2019. év végén kimutatott, addig nem ismert, rendkívül gyors terjedésű vírus, amely légúti megbetegedéssel és súlyos tüdőgyulladással járó járványt okozott világszerte.

¹⁶ Forrás: <https://szakkepzes.ikk.hu/szakkepzesi-centrumok>. Lekérdezés ideje: 2021. április 15.

¹⁷ Forrás: <https://www.oktatas.hu/koznevelés/intezmenykereso>. Lekérdezés ideje: 2021. április 15.

¹⁸ Forrás: <http://ksh.hu/stadat?lang=hu&theme=okt>. Lekérdezés ideje: 2021. április 15.

a kutatás elvileg 45.144 potenciális kérdőív kitöltőt ért el. Meg kell jegyezni, hogy a kalkulációhoz felhasznált KSH adattáblák adatai a 2019/2020 tanévre vonatkoztak, mivel a 2021 évi táblák még nem voltak a kutatás időpontjában elérhetők. A táblákban csak a középfokú oktatási intézmények átlagos osztálylétszámai és összes osztályának számai találhatóak meg, évfolyamonkénti átlag osztályszámokról nincs elérhető statisztikai adat. Az intézmények 2021 évi adatainak súlyozott átlaga számításával kaptuk meg a kumulált átlag osztálylétszámot. A számítások során esetenként becslésekre is kellett hagyatkoznunk. Annyi biztosan kijelenthető, hogy a megcélzott célcsoport nagyságrendjét jó közelítéssel mutatja a számított adat.

4.2. Az adatok feldolgozásának specialitásai

A kérdőíves megkérdezés lezárásáig 811 darab hiánytalan válasz érkezett. A beérkezett válaszok nem minősülnek reprezentatívnak, de lehetőséget nyújtanak egy későbbi reprezentatív kutatás megalapozására.

A kutatás időpontjában a közoktatási és szakképzési rendszer is átalakulóban volt. Az oktatási intézmények az új rendszer szerint indították osztályaikat felmenő rendszerben és már az új szakképzési rendszer szerint technikumoknak és szakképző iskoláknak nevezték magukat. A végzős tanulók azonban még szakgimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai osztályokban tanultak a régi rendszer szerint. A közoktatásban is egyes iskolák esetén megmaradt még a szakgimnázium megnevezés is. Amiatt, hogy a kérdőív kitöltésénél ne lehessen félreértést, a válaszok között valamennyi iskola típust feltüntettük. Így az sem jöhetett zavarba, aki szakgimnáziumi osztályban tanult, de az oktatási intézménye már a technikum nevet viselte.

A pontos eredmények érdekében a kiértékelés során a fentiek miatt adatösszevonásokat alkalmaztunk az iskolatípus kategóriák között. Három alapkategóriára egyszerűsítettük az iskola típusokat: gimnáziumok, érettségit és szakmát is adó középiskolák (szakgimnázium, technikum) és kizárólag szakmát adó középiskolák (szakközépiskola, szakiskola, szakképző iskola).

Az adatokat feldolgozására a leíró statisztika módszereit alkalmaztuk., elsősorban a gyakoriság alakulására fókuszálva, hiszen tanulmányunk célja a vizsgált korosztály öngondoskodásra vonatkozó ismereteinek felmérése, kiértékelése volt. A kérdőív kérdéseire adott válaszok gyakorisága alapján megállapítható volt a vizsgált öngondoskodási eszközök és termékek ismertsége.

5. Eredmények

A válaszadók demográfiai jellemzői az 1. táblázatban láthatók. A 811 válaszadóból álló mintában a nők 56,7%-ot, a férfiak 43,3%-ot képviselnek. A tanulók 46,2%-a technikumban vagy szakgimnáziumban tanul, a szakközépiskolába, szakképző iskolába vagy szakiskolába járó diákok 27,7%-ot, a gimnáziumban tanulók pedig 26,1%-ot tesznek ki az összlétszámból. A megkérdezésben részt vett végzősök 59,3%-a megyei jogú városban tanul, 27%-uk egyéb településen és 13,7%-uk a fővárosban.

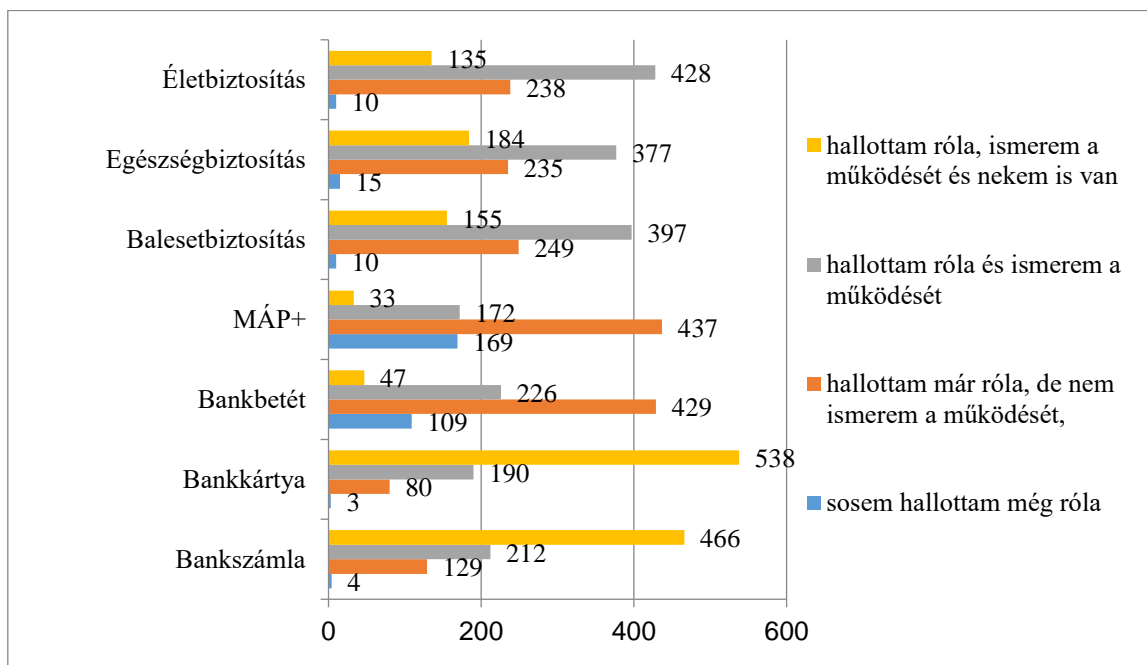
1. táblázat: A válaszadók demográfiai jellemzői, n=811

Változó	Kategória	Gyakoriság	Arány
<i>Válaszadó neme</i>	férfi	351	43,3%
	nő	460	56,7%
<i>Iskola települése</i>	főváros	111	13,7%
	megyei jogú város	481	59,3%
	egyéb település	219	27,0%
<i>Iskola típusa</i>	gimnázium	211	26,0%
	technikum, szakgimnázium	375	46,2%
	szakközépiskola, szakképző iskola, szakiskola	225	27,7%

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

5.1. Az öngondoskodási termékek ismertsége

Az 1. ábrán a kérdőívet kitöltő korosztály által is elérhető öngondoskodási eszközök ismertsége látható. Ezek azok a kutatás időpontjában létező termékek, amelyeket a középiskolások koruknál és iskolás státuszuknál fogva már maguk is használhatnak.

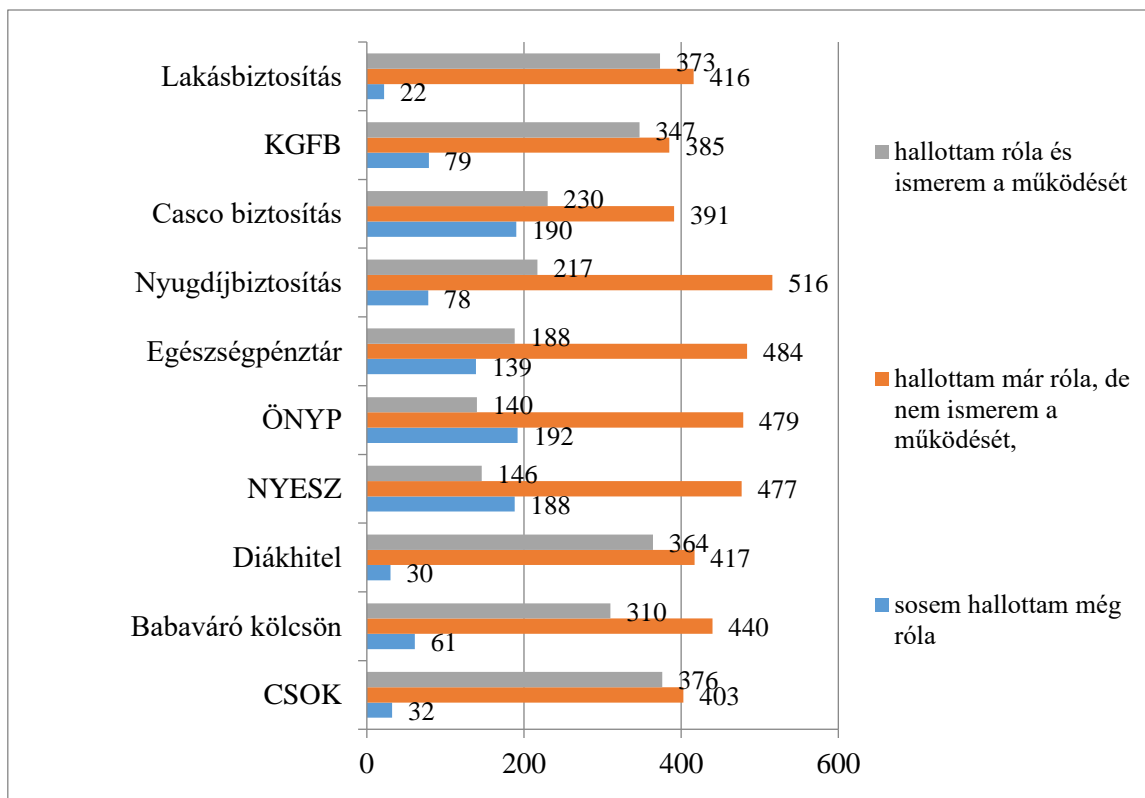

1. ábra: A válaszadók öngondoskodási eszköztár ismerete olyan termékek esetén, amelyek elérhetők a korosztályukban

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

Az ábrán szembevetendő, hogy az egyszerű banki termékek, a bankkártya és a bankszámla gyakorlatilag minden kitöltő (95%) számára ismert és 66,3%-uk, illetve 57,4%-uk rendelkezik is vele. A biztosítási termékekkel átlag 20,3%-uk rendelkezik, továbbá átlag 49,9%-uk ismeri működésüket és csupán átlag 1,4%-uk nem hallott még róluk. A megtakarítási termékek ismertsége azonban minimális. A Magyar Állampapír Pluszt (MÁP+) csupán a kitöltők negyede (25,3%) ismeri, a bankbetét lehetőségét, amely szintén az egyik legegyszerűbb és leggyakoribb pénzügyi termék pedig csak harmaduk (33,6%).

Azon öngondoskodási termékek vizsgálatának az eredményei, amelyeknek használata még nem elérhető vagy nem jellemző a középiskolás korosztályra a 2. ábrán láthatók. Az ábrán jól látható, hogy ezekről a termékekről sokan hallottak már, de működésüket kevesen ismerik. Az is észrevehető hogy a közismert biztosítási termékek ismertsége itt is, hasonlóan az előző ábrához, magasabb a többinél. A lakásbiztosítások 46,0%-os ismertsége még a diákhitelénél (44,8%) is magasabb és a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás (KGFB) ismertsége (42,8%) is magas a felsoroltak között. A fiatal felnőttek számára hasznos, a továbbtanuláshoz, család-alapításhoz vagy babaváráshoz kapcsolható pénzügyi termékek átlagos ismerete 43,2%. Ez a szám elgondolkodtató. Az életbe kilépő vagy továbbtanuló fiataloknak szánt termékek ezek, amelyek használatára hamarosan szükségük lehet. Ebben a megvilágításban ez a 43,2%-os ismertség nagyon alacsony arány. A nyugdíj előtakarékossághoz köthető eszközök ismertsége átlagosan 21,3%-os, ez az érték ebben a korban még érthető.

2. ábra: A válaszadók öngondoskodási eszköztár ismerete olyan termékek esetén, amelyek nem elérhetők a korosztályukban

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

A felmérést megelőző szekunder kutatások alapján kimondható, hogy a kutatás időpontjában elérhető és vizsgált 17 pénzügyi termék biztosítja a jövőbeli várható és váratlan valamennyi élethelyzet lefedésére, kezelésére az öngondoskodási eszközt. Ezek a termékek jól csoportosíthatók, öt olyan részre oszthatók, amelyek egymást fogják követni a felhasználásban az életkor előrehaladtával. Kezdvé a napi banki termékekkel (bankkártya, bankszámla), folytatva az életbe kilépő fiatalok termékeivel (diákhitel, Családi Otthontermelési Kedvezmény – CSOK, babaváró), az univerzális megtakarítási termékekkel (MÁP+, bankbetét) és befejezve az egészség és nyugdíj előtakarékosság eszközeivel (nyugdíjbiztosítás, egészségpénztár, Önkéntes Nyugdíjpénztár – ÖNYP, Nyugdíj Előtakarékossági Számla – NYESZ). Mindezek mellett a biztosítások (életbiztosítás, balesetbiztosítás, egészségbiztosítás, lakásbiztosítás, casco biztosítás, KGFB,) élethosszon át kezelik a váratlan eseményeket ötödik csoportként.

A 2. táblázatban láthatók az öt csoport egyedi és kumulált ismertségei. A termékek között súlyozást nem alkalmaztunk, a számításokba valamennyi termék azonos súllyal került be. Az 1. ábra termékei esetén a „hallottam már róla, ismerem a működését és nekem is van” és a „hallottam már róla, ismerem a működését” válaszok a számításnál összevonásra kerültek.

2. táblázat: Az öngondoskodás termékeinek az ismertsége

	sosem hallottam még róla	hallottam már róla, de nem ismerem a működését	hallottam róla és ismerem a működését
<i>Bankszámla, Bankkártya</i>	0,4%	12,9%	86,7%
<i>Diákhitel, Babaváró kölcsön, CSOK</i>	5,1%	51,8%	43,2%
<i>Bankbetét, MÁP+</i>	17,1%	53,4%	29,5%

<i>Egészségpénztár, Nyugdíjbiztosítás, ÖNYP, NYESZ</i>	18,4%	60,3%	21,3%
<i>Balesetbiztosítás, Egészségbiztosítás, Életbiztosítás, Casco biztosítás, Lakásbiztosítás, KGFB</i>	6,7%	39,3%	54,0%
Összesen	9,7%	45,0%	45,3%

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

A termékek ismertsége csupán a napi banki termékek esetén elfogadható mértékű, a fiatalok termékeinek az ismeret hiánya kiugróan alacsony, ezeket a termékeket ismernie kellene már ennek a korosztálynak. A befektetési termékek ismertsége is nagyon alacsonynak mondható. A biztosítási termékeket is csak minden második végzős ismeri, ami gyenge eredmény. A nyugdíjhoz kapcsolódó termékek ismertsége talán az, ami ebben a korosztályban még elfogadható, bár az is alacsonynak számít.

A H1 hipotézis a kutatási eredmények alapján bizonyítást nyert, a végzős középiskolások ismeretei valóban hiányosak az öngondoskodáshoz kapcsolódó konkrét pénzügyi termékek ismeretében, a tanulók kevesebb, mint fele (45,3%) ismeri csak ezeket a termékeket.

5.2. Az öngondoskodási termékekhez kapcsolódó állami támogatások ismertsége

A kutatás eredményeit tovább vizsgálva a pénzügyi termékekhez kapcsolódó állami támogatások ismereteit a 3. táblázat foglalja össze. A táblázatban a helytelen válaszokat szürke színnel jelöltük.

3. táblázat: Az öngondoskodás termékeihez kapcsolódó állami támogatások ismerete termékenként

Ismeretei szerint az alábbiak közül melyek mellé társul adókedvezmény vagy állami támogatás?	társul		nem társul	
	válasz darabszám	válasz arány	válasz darabszám	válasz arány
<i>Bankszámla</i>	164	20,2%	647	79,80%
<i>Bankkártya</i>	171	21,1%	640	78,90%
<i>CSOK</i>	679	83,7%	132	16,30%
<i>Babaváró kölcsön</i>	658	81,1%	153	18,90%
<i>Diákhitel kedvezmények</i>	514	63,4%	297	36,60%
<i>Bankbetét</i>	256	31,6%	555	68,40%
<i>MÁP+</i>	453	55,9%	358	44,10%
<i>NYESZ</i>	422	52,0%	389	48,00%
<i>ÖNYP</i>	346	42,7%	465	57,30%
<i>Egészségpénztár</i>	372	45,9%	439	54,10%
<i>Nyugdíjbiztosítás</i>	458	56,5%	353	43,50%
<i>Egészségbiztosítás</i>	476	58,7%	335	41,30%
<i>Balesetbiztosítás</i>	419	51,7%	392	48,30%
<i>Életbiztosítás</i>	446	55,0%	365	45,00%
<i>Casco biztosítás</i>	248	30,6%	563	69,40%
<i>KGFB</i>	243	30,0%	568	70,00%
<i>Lakásbiztosítás</i>	351	43,3%	460	56,70%

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

A termékek ismertsége mellett a táblázatban látható kérdéssel konkrétan is rákérdeztünk az állami támogatásokra. Ez a kérdés kontrollként is szolgált a termékismeretek kérdéseire. A kapott értékek nagy szórást mutatnak, ezért az elemzést megkönnyíti, ha a termékismertségnél felállított 5 csoportra bontva is vizsgáljuk az adatokat. Ezeket a 4. táblázat tartalmazza.

4. táblázat: Az öngondoskodás termékeihez kapcsolódó állami támogatások ismerete termékcsoportonként

	helyes válasz	helytelen válasz
<i>Bankszámla, Bankkártya</i>	79,3%	20,7%
<i>Diákhitel, Babaváró kölcsön, CSOK</i>	76,1%	23,9%
<i>Bankbetét, MÁP+</i>	62,1%	37,9%
<i>Egészségpénztár, Nyugdíjbiztosítás, ÖNYP, NYESZ</i>	49,3%	50,7%
<i>Balesetbiztosítás, Egészségbiztosítás, Életbiztosítás, Casco biztosítás, Lakásbiztosítás, KGFB</i>	58,6%	41,4%
Összesen	62,3%	37,7%

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

Az adatokat vizsgálva azonnal feltűnik a fiatalok termékeihez kapcsolódó állami támogatások helyes ismertségének a magas aránya, ami jobb, mint a termékismeret és ugyan ez a helyzet a megtakarítási és nyugdíjcélú termékek esetén is. A biztosítások és napi termékek támogatásainak az ismertsége a termékismeretekhez hasonló.

A H2 hipotézis a kutatási eredmények alapján szintén bizonyítást nyert, a végzős középiskolások ismeretei valóban hiányosak az egyes konkrét pénzügyi termékekhez kapcsolódó állami támogatások (adó, kamat) ismeretében, a tanulóknak csak a 62,3%-a ismeri csak ezeket az állami támogatás fajtákat.

Fontos azonban kiemelni, hogy az állami támogatások összesített ismertsége jobb, mint az összesített termékismeret, vagyis a tanulók a termékeket elvben jobban ismerik, mint a gyakorlatban. A kutatás adatainak további strukturált elemzésével és a kutatás kvalitatív folytatásával a kapott eredményekből további összefüggések és következtetések vonhatók le. Ez a kutatás befejező szakaszának a feladata lesz.

5.3. A kutatási adatok összevetése a szakirodalommal

A kutatás eredményei egybevágóan Horváthné Kökény és Széles (2014) megállapításaival: szükséges a pénzügyi kultúra fejlesztése, mert a tanulók nem ismerik megfelelően a különböző pénzügyi szolgáltatásokat és a hozzájuk kapcsolódó állami támogatási lehetőségeket. Eredményeink alátámasztják Dunay és szerzőtársai (2015), valamint Hegedűsné Barna és szerzőtársai (2017) megállapításait: a fogyasztók gazdasági és pénzügyi képzését már az iskolákban meg kell kezdeni, és be kell építeni az általános tantervekbe, mert ezek alapján tudnak majd jó döntéseket hozni a jövőben. Horváthné Kökény és szerzőtársai (2013) megállapításához hasonló eredményt kaptunk, amely szerint korábban a háztartások sokkal kevésbé foglalkoztak tudatosan a megtakarítási lehetőségekkel, mintsem érdemes lett volna. Gavurova és szerzőtársai (2019) kutatásaival ellentétben a nők aktívabbak voltak kutatásunkban. Magyarországon. Opletalová (2015) cseh példájával szemben itthon nem kötelező eleme a pénzügyi oktatás az iskolai tananyagoknak. Osinska és Wasilewska (2020) lengyel példáját nem erősíti meg kutatásunk eredménye, a magyar diákok nincsenek teljes mértékben tisztában a megtakarításokkal.

A kutatás eredményeit összegezve egyértelműen megállapítható, hogy a középiskolát elvégzők pénzügyi termékismerete és a termékekhez kapcsolódó állami támogatások ismeretei

hiányosak. Ez különösen káros amiatt, hogy az életbe kilépve a tudáshiány hamarosan konkrét anyagi veszteségeket is okozhat nekik. Nem tudnak anyagilag jól felkészülni az élet várható kihívásaira, ha nem ismerik azokat a lehetőségeket, amik a rendelkezésükre állnak. A pénzügyi ismeretek átadása nem csak az iskola dolga, azonban a legmodernebb ismereteket itt nyílna lehetőségük egységesen, strukturált módon megszerezni a fiataloknak. Ehhez a pénzügyi elméleti és gyakorlati ismeretek tantervekbe történő kötelező beemelésére első lépésként azonnal szükség lenne. Ezek után a készségek átadásának a módszereit be kell építeni a tanárok képzési és továbbképzési lehetőségei közé is, majd a tanárok által használható tankönyvek, segédeszközök egységes kialakítása következhet. Ehhez a pénzügyi tudatosságot segítő iskolán kívüli programok szervezői már rendelkeznek működő megoldásokkal. Végezetül a szülők bevonásának kell megtörténnie a programokba, az ő fő feladatuk a támogatásban és a gyakorlati nevelésben lenne.

Irodalomjegyzék

- Baranyai, Z., Csernák, J., Huzdik, K. & Széles, Zs. (2019). *Lakossági megtakarítások és befolyásoló tényezők – Empirikus kutatások tapasztalatai*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15960/Lakossagi%20megtakaritasok.pdf> (Letöltve: 2022.12.05.)
- Bárcki J. & Zéman, Z. (2015). A pénzügyi kultúra és annak anomáliái. *Polgári Szemle*, 11(1-3), 102–109.
- Belás, J., Nguyen, A., Smrčka, L., Kolembus, J. & Cipovová, E. (2016). Financial Literacy of Secondary School Students. Case Study from the Czech Republic and Slovakia. *Economics & Sociology*, 9(4), 191–206. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-4/12>
- Csiszárík-Kocsir, Á. & Garai-Fodor, M. (2018). Miért fontos a pénzügyi ismeretek oktatása a Z generáció véleménye alapján? *Polgári Szemle*, 14(1-3), 107–119. <https://doi.org/10.24307/psz.2018.0809>
- Dunay, A., Swadzba, U., Vinogradov, S., & Illés, B. Cs. (2015). Magyar egyetemi hallgatók pénzügyi tudatossága és vállalkozói attitűdje. In Veresné Somosi M. & Lipták K. (szerk.), *Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia* (pp. 516–528). Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc-Egyetemváros.
- Gavurova, B., Kubak, M., Huculova, E., Popadakova, D. & Bilan, S. (2019). Financial Literacy and Rationality of Youth in Slovakia. *Transformations in Business & Economics*, 18(3), 43–53.
- Hegedűsné Barna, R., Hegedűs, S. & Molnár, P. (2017). Pénzügyi kultúra vizsgálata középiskolások körében. In Vágány J. & Fenyvesi É. (szerk.), *Multidiszciplináris Kiadványok Sokszínű Válaszok – 2. sz.* (pp. 72–91). Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály, Budapest.
- Horváthné Kökény A., Horváth M. & Széles Zs. (2013). Megtakarításhoz kapcsolódó elméletek. *Gazdaság és Társadalom*, 14(3), 109–124. <https://doi.org/10.21637/GT.2013.4.07>.
- Horváthné Kökény A. & Horváth, S. (2014). S.O.S. mit tegyek?- avagy a pénzügyi kultúra hiánya a magyar háztartásokban. *Economica*, 7(3), 116–121. <https://doi.org/10.47282/ECONOMICA/2014/7/3/4413>
- Horváthné Kökény A. & Széles Zs. (2014). Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? *Pénzügyi Szemle*, 59(2014/4), 457–475.
- Kovács L. & Sütő Á. (2020). Megjegyzések a pénzügyi kultúra fejlesztéséről. *Gazdaság és Pénzügy*, 7(1), 137–146. <https://doi.org/10.33926/GP.2020.1.6>

- Kovács Z., Dunay A., Vinogradov S., Nagy K. & Illés B. C. (2021). Végzős középiskolások pénzügyi kultúrával és öngondoskodással kapcsolatos ismeretei Magyarországon. *Gazdaság és Társadalom*, 14(3-4), 123–150. <https://doi.org/10.21637/GT.2021.3-4.07>
- Luksander A., Béres D., Huzdik K., & Németh E. (2014). A felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját befolyásoló tényezők vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*, 59(2014/2), 237–258.
- Makkai M. (szerk.). Elemzés – Nyugdíj, egészségügy, adózás. Állami Számvevőszék, 2020. augusztus.
- Mészáros A. (2012). Pénzügyi tudatosság képzés a gödöllői Szent István Egyetemen. In Fülöp M. & Szabó É. (szerk.), *A pszichológia mint társadalomtudomány: a 70 éves Hunyady György tiszteletére* (pp. 401–420). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Opletalová, A. (2015). Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 171, 1176–1184. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.229>
- Osinska, M. & Wasilewska, K. (2020). Students' Attitudes Towards Savings and Investment: The Case of Poland. *European Research Studies Journal*, 23(2), 1068–1085. <https://doi.org/10.35808/ersj/1926>
- Romagnoli, A. & Trifilidis, M. (2013). Does financial education at school work? Evidence from Italy. *Questioni Di Economia e Finanza*, 155, 1–26. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2260330>
- Stolper, O. A. & Walter, A. (2017). Financial literacy, financial advice, and financial behavior. *Journal of Business Economics*, 87(5), 581–643. <https://doi.org/10.1007/s11573-017-0853-9>
- Wereda, W. & Prokopowicz, D. (2017). Economic and financial situation of households in Poland – Analysis and diagnosis. *Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 18(67), 240–258. <https://doi.org/10.22630/PEFIM.2017.18.67.37>